

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ, НАУКЕ И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА
ЗАВОД ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

ОСНОВЕ ФИНАНСИЈСКЕ ПИСМЕНОСТИ ЗАПОСЛЕНИХ У ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНИМ УСТАНОВАМА

Др Слађана Средојевић • Милован Пешић • Срђан Цекић • Др Милан Брковић
Предраг Ћатић • Сања Јевтовић • Дарко Шеховић • Срђан Зеџ

ОСНОВЕ ФИНАНСИЈСКЕ ПИСМЕНОСТИ ЗАПОСЛЕНИХ У ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНИМ УСТАНОВАМА

Пилот-пројекат
„Укључивање финансијског описмењавања
у систем образовања и васпитања Републике Србије“
(ФинПис)

Аутор и координатор пилот-пројекта: др Гордана Степић
Супервизор пилот-пројекта: Весна Недељковић

Београд, 2018.

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ,
НАУКЕ И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА

ЗАВОД ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ
ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Издавачи

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
Београд, Немањина 22–24 · www.mprn.gov.rs

Завод за унапређивање образовања и васпитања
Београд, Фабрисова 10 · www.zuov.gov.rs

За издаваче

Младен Шарчевић, министар просвете, науке и технолошког развоја
Мр Златко Грушановић, директор Завода за унапређивање образовања и васпитања

Ауторски тим Удружења банака Србије

Др Слађана Средојевић
Милован Пешић
Срђан Цекић
Др Милан Брковић
Предраг Ћатић
Сања Јевтовић
Дарко Шеховић
Срђан Зец

Рецензенти

Доц. др Бранка Драшковић
Весна Ковач

Лектори

Др Злата Лукић
Иван Савић

Прелом текста

Бранка Милошевић

Тираж

25 примерака

Штампа

Скрипта интернационал

Публикација је доступна у електронској форми на
<http://finpis.mi.sanu.ac.rs/> и <https://efinpis.rs/>
званичним порталима пилот-пројекта, као и на сајтовима
партнера у реализацији пилот-пројекта.

ИСБН: 978-86-87137-68-4
Београд, 2018.

Публикација је својина Министарства просвете,
науке и технолошког развоја Републике Србије
и добро је од јавног значаја.

*Партнерску подршку иилоџи-пројекту
јружила је компанија VISA.*

Ставови и мишљења изнети у публикацији
не одражавају нужно ставове компаније VISA

Сви термини који се користе у публикацији у
граматичком мушком роду подразумевају мушки
и женски пол особа на које се односе.

САДРЖАЈ

1. ПОЈАМ, НАСТАНАК И РАЗВОЈ БАНАКА	6
2. НАЦИОНАЛНИ ПЛАТНИ СИСТЕМ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	10
3. ФИНАНСИЈСКО ИЗВЕШТАВАЊЕ БАНАКА	14
4. НАДЗОР НАД ПОСЛОВАЊЕМ БАНАКА	16
5. ТЕКУЋИ РАЧУН	18
6. ШТЕДЊА	22
7. ПЛАТНЕ КАРТИЦЕ	26
8. КРЕДИТИ	30
9. ДИГИТАЛНО БАНКАРСТВО	36
10. УЛАГАЊЕ У ХАРТИЈЕ ОД ВРЕДНОСТИ	42
11. ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ФИНАНСИЈСКИХ ТРЖИШТА	44
12. ФУНКЦИЈЕ ФИНАНСИЈСКИХ ТРЖИШТА	46
13. ВРСТЕ ФИНАНСИЈСКИХ ТРЖИШТА И ИНСТРУМЕНАТА	48
14. КРИЗЕ НА МЕЂУНАРОДНИМ ФИНАНСИЈСКИМ ТРЖИШТИМА	54
15. КРЕДИТНИ БИРО	58
16. БЕЗБЕДНОСТ НА ИНТЕРНЕТУ	62
17. САВЕТИ ЗА БЕЗБЕДНО ИНТЕРНЕТ БАНКАРСТВО	68
18. БЕЗБЕДНОСТ КОРИСНИКА ФИНАНСИЈСКИХ УСЛУГА	72
19. ИНСТИТУЦИЈЕ ОД ЗНАЧАЈА ЗА РАЗВОЈ БАНКАРСКОГ СЕКТОРА У СРБИЈИ	76
19.1. Народна банка Србије	76
19.2. Улога Удружења банака Србије у развоју банкарства у Србији	78

Handwriting practice sheet with 24 horizontal dotted lines.

ПОЈАМ, НАСТАНАК И РАЗВОЈ БАНАКА

1. ПОЈАМ, НАСТАНАК И РАЗВОЈ БАНАКА

Појам „банка“ потиче од латинске речи „banco“ која означава клупу или тезгу, постављену негде на улици, тргу, вашару или сајму на којој се вршила размена различитог новца, као и новчане трансакције у вези са обављањем трговинског промета.

Настанак и историјат банака уско је повезан са настанком и историјатом новца. Новац као средство размене у тржишној привреди настао је још у старом веку и он је постао општи еквивалент, роба која је разменљива за било коју другу робу јер је углавном иза кованог новца стајао ауторитет неке локалне заједнице – градови, храмови, кнежевине, владари одређених провинција, а касније и сама држава.

Почеци банкарства се везују за банкарске послове, у прво време мењачке и заложне, а касније и депозитне и кредитне.

Прва фаза у развоју банкарства почиње појавом кованог новца, у робовласничком периоду (између 7. и 5. века пре нове ере) у државама древних цивилизација Сумераца, Вавилонца, Асираца, Египћана и Грка и траје све до краја 15. века. Карактеристични послови су мењачки, заложни и др. Јављају се прве приватне куће (у Вавилону) познате као тезаури, тј. складишта, где је држана роба на чувању, уз могућност давања позајмица другима. Позајмице су одобраване најчешће у натуралном облику. Признанице о депонованој роби почеле су да циркулишу као средства за обрачун и плаћање.

У античкој Грчкој се развија сарафски (мењачки) посао. Тако настају трапезари, банкари старог јелинског доба, названи по столовима на којима су обављали свој посао (трапеза – клупа, трпеза). Већ тада се развија задуживање на хипотеку, што је касније омогућило појаву комерцијалних кредита.

Током 3. века пре наше ере, из Грчке се мењачки и зајмовни послови преносе у Рим, где достижу свој врхунац. У Риму тог периода банкар се називао „аргентариус“, а његове књиге су служиле као јавне исправе пред судом, у току доказног поступка.

Другу фазу, од 14. до краја 18. века, обележавају специјализоване новчане установе које су се најпре појавиле у италијанским градовима Фиренци, Сијени, Ђенови, а потом и у Шпанији (Барселона), Француској, Холандији и Немачкој.

Првом банком у историји банкарства сматра се *Casa di san Giorgio*, основана 1407. године у Ђенови. Претеча те банке била је Банка ди Ђенова која је почела са радом још давне 1320. године. Из тог периода позната је и Хамбуршка жиро банка, основана 1619. године.

Почетком 17. века, у Амстердаму се дешавају значајни догађаји у развоју банкарства. Јављају се и први проблеми у погледу квалитета кованог новца (кривотворење), па је

1609. године основана посебна банка у власништву града која се искључиво бавила издавањем новца. Историјски гледано, ова банка се сматра првом емисионом банком, па самим тим и претечом данашњих државних централних банака. Убрзо након тога оснива се све већи број емисионих банака, најпре у Шведској 1694. године, а потом у Енглеској, Француској, итд.

Bank of England је основана 1694. године по идеји Вилијама Питерсона. По одобрењу краља, оснивачи су уписали новац потребан краљу за ратне походе, уз стицање привилегије да дају зајмове и другим људима у облику банковних нота (новчаница), којима је гаранција било краљево обећање да ће обвезнице на захтев бити исплаћене у металу.

Слично као *Bank of England*, пословала је и *Banque Royale*. Ова банка је основана 1716. године по идеји Џона Лоуа. Услов је био да новооснована банка преузме дугове Круне, тако што су њени повериоци исплаћивани банчиним обвезницама, тј. обећањима да ће сваком имаоцу обвезнице, на његов захтев, бити исплаћена минимална вредност у злату или сребру.

Трећа фаза настаје почетком 19. века, најпре у Енглеској, а затим и у другим земљама, када се банке оснивају као акционарска друштва или командитна друштва, са великим сопственим капиталом. Овај тип банке се одржао до данас, поставши значајан привредни фактор. Њихово почетно оснивање везано је за индустријализацију. Банке све више напуштају финансирање државе и посвећују се посредовању (сервисирању) кредитног и платног промета. Захваљујући развијеним мрежама филијала, успевају да концентришу огромна туђа средства и ставе их на располагање трговини и индустрији.

У овој фази развоја банкарства утврђују се строге законитости у вођењу књига, утврђују се билансне позиције, дефинише контни план, формулишу дугорочне стратегије развоја, уводе методологије за оцену бонитета, итд.

Може се рећи да савремено банкарство почиње шездесетих година деветнаестог века и траје до данас. Савремено банкарство је имало изузетно брз и динамичан развој. У том развоју могу се уочити најмање три фазе:

- период конзервативно-услужног банкарства (од шездесетих година 19. века до шездесетих година 20. века),
- период индустријско-производног банкарства (од почетка 20. века до деведесетих година 20. века),
- период планетарног банкарства (од деведесетих година 20. века до данас).

Данас банке у најширем смислу речи можемо дефинисати као депозитно-кредитне институције које капиларно прикупљају средства од суфицитних субјеката (привреде и физич-

ких лица) и тако прикупљена средства пласирају дефицитним привредним субјектима и физичким лицима. Поред овога, значајан део пословних активности банака усмерен је и ка неутралним банкарским пословима као што су платни промет у земљи и у иностранству, мењачки послови, послови са хартијама од вредности, депо послови, послови факторинга и форфетинга, гаранцијски послови, итд.

НАЦИОНАЛНИ ПЛАТНИ СИСТЕМ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

2. НАЦИОНАЛНИ ПЛАТНИ СИСТЕМ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Појам и значај платног промета

Платни промет обухвата сва плаћања која се врше између правних и физичких лица. На основу места где се налазе лица која у њему учествују, платни промет може бити унутрашњи и међународни. Унутрашњи платни промет подразумева сва готовинска и безготовинска плаћања између правних или физичких лица унутар једне земље, док међународни платни промет подразумева сва плаћања и наплате између физичких и правних лица са седиштем у земљи и лица која се налазе у другој држави, без обзира по ком основу се одвија плаћање.

Национални (домаћи) платни промет регулисан је Законом о платним услугама.

Према другој од многобројних дефиниција пренос новчаних средстава са једног правног или физичког лица на друго називамо плаћањем. Ако је то плаћање изражено у новцу, без обзира ко га је извршио, на који начин и у коју сврху, онда такво плаћање називамо општим именом – платни промет. Платни промет настаје онда када се изврши новчано плаћање између два физичка или правна лица, када се један налази у улози платиоца, а други у улози примаоца. Основни узроци плаћања обухватају плаћање за робу и услуге и разна плаћања по основу настанка кредитног и финансијског односа.

У вршењу платног промета неопходне су две стране, једна која врши плаћање, односно платилац и друга која прима плаћање, односно прималац, при чему те стране могу бити физичка или правна лица, било домаћа или страна.

Систем платног промета утиче на висину потребне количине новца. Ако је платни промет у земљи неефикасан и успорен, то делује у правцу повећања тражње за новцем, што значи да је за нормално обављање плаћања потребно обезбедити већу количину новца.

Платни промет има значајан утицај на финансијску стабилност земље. Уколико би дошло до поремећаја у функционисању платног промета, то би изазвало прекид у плаћањима обавеза учесника у платном промету. Последица тога је губитак поверења на целом тржишту, што би се испољило свом снагом, нарочито на нашем још увек недовољно развијеном финансијском тржишту. Неефикасан и непоуздан платни промет може да произведе велики негативан утицај и на функционисање привреде.

Класификација платног промета

Платни промет можемо класификовати на више начина, али издвајају се три поделе и то:

- на основу начина плаћања,
- на основу врсте плаћања, и
- на основу места плаћања.

Послови, носиоци и учесници у платном промету

У послове платног промета убрајамо:

- отварање и укидање рачуна,
- плаћање са једног на други рачун: пренос, наплата, обрачун, уплата,
- евидентирање промета на рачунима,
- праћење ликвидности учесника и носилаца платног промета, као и друге послове који су утврђени законом.

Једна од основних претпоставки за обављање пословног платног промета је постојање институција које тај посао обављају. За обављање платног промета сваке земље неопходни су **носиоци** платног промета. Носиоци платног промета могу бити пословне банке, институције платног промета, централна банка, оператори платног система и национални поштански оператер.

У учеснике платног промета убрајамо:

- сва правна лица (предузећа капитала, друштвена предузећа, јавна предузећа, задруге, банке, берзе, организације осигурања, грађана и државе, управе, судства, тужилаштва, установе, итд.),
- све предузетнике (власнике и осниваче радњи: трговинских, угоститељских, услужних и занатских радњи, апотека, књижара, сервиса, бироа, итд.),
- сва физичка лица, при чему она морају да поседују и потпуну или делимичну пословну способност при отварању рачуна код носиоца платног промета.

Учесници у платном промету могу да буду и страна правна и физичка лица, у складу са прописима.

Рачуни за обављање платног промета

Сви учесници у платном промету су дужни да отворе рачун код овлашћених организација за обављање платног промета, на којем ће водити своја новчана средства. Учесници могу имати више од једног рачуна код више носилаца платног промета, по свом избору.

Облици и начин плаћања

Разликујемо три основна облика плаћања преко рачуна:

- готовински,
- безготовински, и
- обрачун међусобних обавеза и потраживања.

Инструменти унутрашњег платног промета

Под инструментима унутрашњег платног промета подразумевају се попуњени обрасци који се користе у новчаним трансакцијама у корист или на терет рачуна депонента. Ови обрасци платног промета своју улогу инструмената добијају тек њиховом реалном функцијом у токовима платног промета. Појам инструмената платног промета укључује и обрасце који за одређену новчану трансакцију користе претходне инструменте, тј. укључују оне обрасце који имају свој материјални и вредносни исказ.

Прописана су три инструмента платног промета:

- налог за уплату,
- налог за исплату,
- налог за пренос.

Платни систем Народне банке Србије

У складу са законом, Народна банка Србије је овлашћена да уређује, контролише и унапређује функционисање платног промета у Републици Србији.

У Народној банци Србије се налази РТГС систем и систем малих плаћања (клиринг) на које су сви учесници повезани директно или индиректно у складу са Законом и подзаконским актима.

Динар као валута у платном промету

У платном промету у Републици Србији користи се једино домаћа валута – динар, која има ознаку РСД. У оптицају се налазе новчанице у следећим апоенима: 10, 20, 50, 100, 200, 500, 1000, 2000 и 5000 динара. Ковани новац у оптицају је у апоенима номиналне вредности 1 динар, 2 динара, 5 динара, 10 динара и 20 динара.

Валута која се користи у Европској унији зове се евро. Један евро се састоји од 100 центи. У оптицају се налазе новчанице евра у номиналној вредности од 5 евра, 10 евра, 20 евра, 50 евра, 100 евра, 200 евра и 500 евра. Кованице евра су у апоенима номиналне вредности 1 цент, 2 цента, 5 центи, 10 центи, 20 центи, 50 центи, 1 евро и 2 евра.

**ФИНАНСИЈСКО
ИЗВЕШТАВАЊЕ БАНАКА**

3. ФИНАНСИЈСКО ИЗВЕШТАВАЊЕ БАНКА

Банке су финансијске институције које послују са туђим новцем. Да би била успешна у свом пословању, банка мора да располаже информацијама о томе ко има новац и коме је новац потребан. Овакав захтев намеће банкама потребу да интензивно комуницирају, како са појединцима и предузећима, тако и са бројним државним институцијама.

Једно од најзначајнијих средстава у тој комуникацији су финансијски извештаји банака. Основни финансијски извештаји које банке састављају су: Биланс стања, Биланс успеха, Извештај о осталом резултату, Извештај о новчаним токовима, Извештај о променама на капиталу, Напомене уз финансијске извештаје и Годишњи извештај о пословању.

Сваки од наведених појединачних извештаја пружа информације које се разликују од осталих, али су истовремено сви ти извештаји узајамно повезани, јер сваки од њих одражава само различите аспекте истих пословних промена како би дали свеобухватну информацију о пословању банке.

Традиционална улога финансијских извештаја била је да омогући руководству банке да власницима банке положи рачун о оствареним резултатима у одређеном временском периоду. Међутим, данас финансијски извештаји имају нове димензије, те тако нису усмерени само на власнике, већ и на јавност, а све више пажње у извештајима посвећује се плановима за будуће пословање. Да би се очувало поверење јавности, најважније је да банка доследно, у што је могуће краћим временским периодима, објављује резултате свог пословања. Банка у финансијским извештајима приказује и начин на који управља ризицима у свом пословању, своје пословне одлуке и остварење резултата у односу на постављене стратешке циљеве.

Израда добрих и поузданих финансијских извештаја захтева знања, не само из области рачуноводства, већ и из области целокупног банкарског пословања, као и познавање бројних закона који регулишу банкарско пословање.

Ревизори који нису запослени у банци, а које банка ангажује (тзв. независни спољни ревизори) дају мишљење власницима банке и јавности да ли су финансијски извештаји објективни и истинити. Тако ревидирани годишњи извештаји о пословању банке објављују се на интернет презентацији банке и у дневним новинама.

НАДЗОР НАД ПОСЛОВАЊЕМ БАНАКА

4. НАДЗОР НАД ПОСЛОВАЊЕМ БАНАКА

У савременој привреди готово свих земаља банкарски сектор регулише држава. Улогу државе у овом сегменту треба посматрати у контексту њених економских функција. Држава је од свих најзаинтересованија за добро функционисање банака јер финансијски систем у целини не би функционисао правилно када банке не би обављале своју функцију примања депозита и пласирања кредита ефикасно и ефективно. Улога државе је, пре свега, регулаторне природе и у том смислу држава својим прописима регулише пословање банака и обезбеђује надзорну функцију над применом те регулативе.

У нашој земљи надзор над пословањем банака обавља Народна банка Србије. Регулативна функција НБС огледа се у доношењу закона, нормативних оквира и правила који одређују начин на који банкарски систем послује и како је организован. Надзорне функције НБС огледају се у сталном процесу посматрања, како би се обезбедило да се банке понашају у складу са законима, правилима и нормативним оквирима, а самим тим обезбедило и функционисање целокупног привредног система.

ТЕКУЋИ РАЧУН

5. ТЕКУЋИ РАЧУН

Текући рачун или платни рачун јесте рачун који физичко или правно лице отвара код пословне банке или других пружалаца платних услуга и служи за извршавање платних трансакција – уплата, пренос и исплата новчаних средстава.

Платном услугом се, сходно Закону о платним услугама, сматра:

- услуга уплате и исплате новца с платног рачуна, укључујући и услугу потребну за отварање, вођење и гашење тог рачуна,
- услуга преноса новчаних средстава с платног рачуна на платни рачун трансфером одобрења, директним задужењем или коришћењем платне картице, мобилног телефона, електронског банкарства и слично,
- услуга извршавања платне трансакције када су новчана средства обезбеђена одобравањем кредита кориснику (клијенту банке) платних услуга,
- услуга издавања платних инструмената.

Наведене услуге, као и друге платне трансакције у оквиру платног система, могу пружати искључиво банке, институције електронског новца, платне институције које имају дозволу НБС.

Текући рачуни се најчешће користе за:

- примање зарада и пензије,
- примање повремених и ванредних уплата по основу уговора о делу, хонорарног рада, алиментације, дечјег и родитељког додатка и слично,
- плаћање рачуна,
- подизање и коришћење платних картица,
- узимање и коришћење чекова.

У зависности од намене текући рачун може бити:

- наменски – за тачно одређену врсту трансакције, или
- ненаменски – за више типова различитих трансакција.

У зависности од тога ко је корисник платних услуга постоје:

- текући рачуни за физичка лица, и
- текући рачуни за правна лица и предузетнике.

У зависности од валуте у којој је отворен текући рачун постоји:

- динарски рачун, и
- девизни рачун.

Банка отвара, води и гаси рачуне физичких лица, правних лица и предузетника – власника текућих рачуна. За отварање рачуна неопходно је поднети Захтев за отварање текућег рачуна и закључити Оквирни уговор о платним услугама, којим се уређују услови за отварање, вођење и гашење рачуна.

Физичка лица уз захтев за отварање текућег рачуна прилажу на увид и лични документ којим се утврђује идентитет потрошача – лична карта, пасош и сл.

Правно лице или предузетник, поред захтева за отварање текућег рачуна, прилаже и следећу документацију:

- решење о упису у надлежни регистар или извод из регистра,
- акт о оснивању,
- документ надлежног органа који садржи порески идентификациони број подносиоца захтева,
- картон депонованих потписа лица овлашћених за располагање средствима с рачуна,
- потпис законског заступника подносиоца захтева,
- обавештење органа надлежног за послове статистике о разврставању по делатностима.

Банка на основу приложене документације, по спроведеном поступку и потписивању уговора о отварању, вођењу и гашењу рачуна, отвара платни рачун и издаје платну картицу.

Уговор мора бити сачињен у складу са Законом о платним услугама и њиме су дефинисана права и обавезе власника текућег рачуна и банке, а све што није дефинисано у уговору мора бити прописано општим условима пословања и тарифама накнада.

Вођење текућег рачуна се најчешће наплаћује, изузев код посебних врста платних рачуна. С тим у вези, важно је напоменути да су банке дужне да у сваком уговору јасно наведу све накнаде и провизије које су власници рачуна у обавези да плаћају по основу коришћења тог текућег рачуна.

Гашење рачуна се врши на захтев физичког лица – власника рачуна (у случају смрти власника рачуна захтев за гашење рачуна банци подносе законски наследници на основу решења о наслеђивању), истеком рока на који је уговор био закључен ако је рачун био отворен на одређено време, или одлуком банке у случају када власник рачуна не измирује доспеле обавезе, уколико је то предвиђено оквирним уговором. Банка је дужна да, сагласно Закону о платним услугама, бесплатно угаси платни рачун, при чему се новац с рачуна преноси на рачун који је наведен у захтеву или се исплаћује у готовом.

Банка гаси рачун правном лицу и предузетнику на основу писменог захтева за гашење рачуна или на основу оквирног уговора о платним услугама којим се уређују услови за отварање, вођење и гашење тих рачуна, а новчана средства преноси на рачун наведен у том захтеву, односно уговору и гаси рачун тог правног лица и предузетника. Такође, банка гаси рачуне и ако правно лице и предузетник престане да постоји као правни субјекат:

- на основу закона или другог прописа,
- због стечаја, ликвидације или брисања из регистра привредних субјеката,
- због насталих статусних промена.

Уколико власник рачуна престане да користи текући рачун, препорука Народне банке Србије је да се такав рачун угаси подношењем писменог захтева за гашење рачуна, јер ће му банка месечно наплаћивати накнаду за одржавање рачуна, а уколико на рачуну нема средстава, поред те накнаде, зарачунаваће му и затезну камату, те ће рачун бити у недозвољеном минусу, а корисник у доцњи. У случају када власник рачуна не затвори такав рачун и не плаћа накнаду, банка ће након доцње дуже од 60 дана за потрошаче, односно 15 дана за правна лица пријавити такав дуг Кредитном бироу Удружења банака Србије.

Услуге које банке омогућавају корисницима текућих рачуна:

- дозвољено прекорачење по текућем рачуну,
- кредитно-депозитни послови,
- трајни налог,
- чекови,
- СМС, мобилно и електронско банкарство и др.

Поред наведених, правна лица имају могућност да користе и следеће услуге:

- бизнис кредитне картице,
- факторинг,
- пренос нето зарада за запослене,
- платни промет и др.

ШТЕДЊА

6. ШТЕДЊА

Штедња представља новчано потраживање клијента према пословној банци, које настаје полагањем новчаног депозита, штедног улога или другог новчаног давања. Штедња заправо представља слободна новчана средства уложена код одређене банке у уговореном временском периоду за која се кориснику исплаћује уговорена камата. Штедња значи да одлажемо да потрошимо оно што смо зарадили и што нам је већ сада расположиво за неко будуће време и она нам чак доноси и додатну зараду и повећава наше платежне могућности у наредном периоду.

Штедња је јако битна економска, али и социјална категорија за све учеснике у друштвено-економском животу земље. Редовно издвајање чак и мањих новчаних износа за појединца може касније много значити, олакшати му покривање непредвиђених издатака, омогућити му куповину жељених ствари и помоћи му да се не задужује. За друштво у целини штедња представља извор за даљи привредни развој, јер се тако капиларно прикупљена средства посредством банака пласирају путем кредита који су у функцији повећања друштвеног бруто производа, повећања извоза, повећања запослености и укупног животног стандарда.

Због свега наведеног јако је битно за друштво у целини да се на прави начин промовише штедња и укаже на њен значај, код свих узраста становништва и свих социјалних категорија. Култура штедње подразумева да најпре свако сагледа да ли је у могућности да штеди и размисли колико средстава би за те намене могао да издвоји. Свако би требало да се распита и сазна који видови штедње постоје и да се определи за онај вид штедње који њему највише одговара.

Свакако треба имати у виду да се може штедети на различите начине:

- штедња у „сламарици” или сефу,
- штедња на рачуну у банци,
- штедња кроз животно осигурање,
- штедња кроз добровољне пензијске фондове,
- штедња кроз хартије од вредности.

Штедња у „сламарици” или сефу је веома распрострањен начин штедње који омогућава штедњу и располагање уштеђевином у складу с тренутним потребама и могућностима. Међутим, он истовремено носи и одређене ризике – губитак дела, односно целокупне вредности уштеђевине (динарске или девизне) због инфлације, крађе, пожара, фалсификата и слично. Поред тога, полагање уштеђевине у „сламарицу” или сеф не доноси зараду, тј. не увећава вам износ уштеђевине.

Штедња на рачуну у банци омогућава очување вредности уложених средстава уз остваривање умереног приноса (камате). Сигурност уложених средстава одређена је самим пословањем банке, а износи штедње до 50.000 евра по банци и по клијенту осигурања код Агенције за осигурање депозита уз гаранцију Републике Србије.

Могуће је штедети у динарима и у девизама. Начин и могућност располагања средствима за време орочења дефинисани су уговором о депозиту. Приход по основу камате зависи од висине каматне стопе, као и од износа и рока на који се средства полажу у депозит.

Штедња кроз осигурање живота или мешовито осигурање представља облик дугорочне штедње који омогућава остваривање унапред познатог приноса уз истовремено „покриће“ за ризике несрећног случаја, смрти или инвалидитета у току трајања осигурања. Могуће је осигурати се у динарима и у девизама, а сигурност средстава зависи од пословања друштва за осигурање. Осигураник је обавезан да средства уплаћује у складу са уговореном динамиком како би у потпуности остварио уговорена права.

Штедња кроз добровољне пензијске фондове представља нови облик штедње у Србији, који омогућава дугорочну штедњу за старост. Средства на вашем рачуну увећавају се уплатама доприноса и приходом од инвестирања. Уплаћена средства се инвестирају у најквалитетније хартије од вредности, а остварена добит редовно приписује. Имовина пензијског фонда, коју, између осталог, чине и ваша средства, одвојена је од имовине друштва које управља фондом.

Штедња кроз инвестиционе фондове такође представља нови облик штедње у Србији. Улагањем у хартије од вредности преко инвестиционих фондова преузимате ризик улагања, али овакав вид штедње може донети и нешто већи принос на уложена средства од других видова штедње.

Надзор над пословањем банака, друштава за осигурање и добровољних пензијских фондова је у надлежности Народне банке Србије, а надзор над пословањем инвестиционих фондова у надлежности Комисије за хартије од вредности.

У зависности од средстава која се штеде, штедња може бити:

- динарска и
- девизна.

У зависности од рока орочавања штедња може бити:

- орочена – краткорочна са роком до годину дана и дугорочна са роком преко годину дана,
- неорочена или штедња по виђењу (а виста штедња) која је увек у целости расположива клијенту.

Посебан модел штедње је рентна штедња. У суштини, то је орочена штедња по којој је омогућено исплаћивање камате у току орочења најчешће на месечном нивоу. Банке својом пословном политиком неретко омогућавају клијентима и подизање камате унапред за цео орочени период или дозвољавају делимично разорочење главнице без губитка права на уговорену камату.

ПЛАТНЕ КАРТИЦЕ

7. ПЛАТНЕ КАРТИЦЕ

Платне картице су пластичне картице са магнетном траком (пистом) или чипом које служе за безготовинско плаћање роба и услуга као и за подизање готовине на шалтерима банака или на банкоматима. Платне картице су постале незаобилазне у свакодневном животу и сваким даном постају све доминантнији вид плаћања у земљи и иностранству, а број њихових корисника се константно увећава.

Разлози за њихово коришћење су бројни:

- уштеда времена,
- плаћање роба и услуга 24 сата дневно, 7 дана у недељи, 365 дана у години,
- једноставност и комфор при употреби,
- сигурност у случају евентуалног губитка,
- расположивост свих средстава на рачуну 24 часа дневно,
- могућност узимања додатних картица за чланове породице,
- располагање кредитним лимитом код кредитних картица.

Међутим, као и приликом коришћења било ког другог банкарског производа, неопходно је да се код своје банке упознате с условима издавања и коришћења платних картица, начином њихове употребе и правилима у вези са безбедношћу коришћења картица.

Банке које послују на српском тржишту нуде широку палету платних картица. Углавном су то платне картице из националног DinaCard програма као и интернационалне платне картице различитих брендова – Visa, MasterCard, Diners, American Express, итд.

У најширем смислу, картице можемо поделити на дебитне и кредитне картице, а у оквиру оба ова типа картица постоје различити модели зависно од креативности и пословне политике банака. У оквиру дебитних картица у понуди постоје картице са одложеним роком плаћања – инсталмент картице, гифт картице и чарџ картице, а у оквиру серије кредитних картица доминантну позицију имају револвинг кредитне картице.

Дебитне картице омогућавају својим власницима да плаћају робу и услуге и подижу готовину до висине средстава којима располажу на рачуну, укључујући и дозвољени минус у неким банкама.

Кредитне картице омогућавају својим власницима да користе средства којима их кредитира банка издавалац до лимита утврђеног претходно закљученим уговором. Из тог разлога су посебно погодне за веће куповине, које не бисте могли да остварите само од једне месечне плате. Током периода кредитирања, кориснику се наплаћује камата коју банка одређује у складу с уговором.

Картице такође можемо поделити и према томе ко их користи:

- картице намењене физичким лицима, и
- пословне картице – картице које су везане за рачуне правних лица.

Банке у Србији нуде још и интернет картице, намењене искључиво плаћању путем интернета, као и припејд картице, које подразумевају унапред одређен износ средстава којим корисник располаже.

Ималац тј. власник платне картице мора бити упознат и едукован за њено коришћење, нарочито данас, када су платне картице опремљене модерним системима заштите.

Приликом плаћања робе или услуга, корисник картице уручује картицу трговцу, који врши визуелну проверу картице и провлачи је кроз ПОС терминал. Након што је трансакција одобрена, штампа се рачун (тзв. слип) у два примерка. Корисник потписује један примерак рачуна који задржава трговац, али се препоручује да пре потписивања увек провери износ на рачуну. Други примерак рачуна треба сачувати због контроле извода из банке. Ова процедура важи у случају да је платна картица опремљена магнетном пистом. У случају да је платна картица опремљена чип технологијом, за одобрење трансакције неопходно је унети ПИН који по правилу зна само власник картице и чува га као поверљив податак. Остатак процедуре коришћења картице је исти као и код картице са магнетном пистом.

Приликом подизања готовине на банкомату, власник убацује платну картицу у банкомат на предвиђеном месту и следи упутства наведена на екрану. Уноси свој лични идентификациони број (ПИН) и жељени износ. Ако на рачуну има довољно новца, банкомат исплаћује готовину, након чега штампа рачун који се не потписује. Овај рачун је такође пожељно сачувати ради контроле извода из банке. При подизању новца на банкомату банке код које клијент има рачун, нема наплате провизије. Ако се картицом плаћа у радњи код неког трговца, такође нема наплате провизије, тј. трговац не би смео да наплаћује посебну провизију због тога што се плаћа картицом уместо готовином. Ово правило важи за плаћања и у земљи и у иностранству.

Уколико се деси да банкомат задржи картицу, не треба паничити. То се дешава ако три пута унесете погрешан ПИН, јер је банкомат програмиран тако да, из безбедносних разлога, у случају да је картица украдена, спречи неовлашћено подизање новца. О томе треба одмах обавестити банку која је власник банкомата, како бисте картицу добили назад.

Платна картица је средство плаћања које треба чувати и користити у складу с тим. Карту можете користити само ако сте њен ималац, односно ако је ваше име одштампано на њој. ПИН не треба носити заједно са картицом и не треба га саопштавати другој особи.

Уколико картицу изгубите или вам је украду, одмах о томе обавестите банку која вам је издала картицу. Банка ће истог тренутка блокирати картицу и на тај начин спречити њено даље неовлашћено коришћење. Ималац картице сноси ризик за злоупотребе које настану до момента пријаве крађе, односно губитка картице.

Приликом подношења захтева за коришћење платне картице неопходно је детаљно се распитати о свим провизијама и накнадама за издавање и коришћење платних картица, о камати, годишњим трошковима и накнадама за случај губитка картице и издавања нове, губитка ПИН-а, издавања додатне картице, задржавања картице у банкомату и слично. Увек имајте у виду чињеницу да су кредитне картице „скупље“ од дебитних.

Увек треба настојати да се готовина подиже са банкомата домицилне банке, тј. банке која је издала картицу јер коришћење картице на баноматима других банака повлачи за собом и наплату провизије која се креће у распону од 1%-3% од подигнутог износа. За подизање готовине кредитном картицом са банкомата банке такође се наплаћује провизија.

У интересу је клијената да се придржавају свих правила коришћења картица везаних за безбедност, јер се на тај начин потенцијалне злоупотребе свде на најмању могућу меру.

КРЕДИТИ

8. КРЕДИТИ

Банкарски кредит представља дужничко-поверилачки однос у коме поверилац (банка) уступа дужнику (клијенту) право располагања одређеном количином новца, на одређено време и под одређеним условима (рок, камата, начин враћања).

Кредити представљају облик финансијских улагања која се везују за поверење као најважније у заснивању кредитних односа. Порекло појма кредита потиче од латинске речи *credo*, односно *credare*, што у преводу значи „веровати“. Тај израз у својој даљој трансформацији везује се, такође, за латинску реч *creditum*, што значи кредит или зајам.

Кредитним пословима, односно кредитирањем правних и физичких лица банке се баве као својом редовном делатношћу, на основу добијене дозволе за рад Народне банке Србије. Кредити који се одобравају физичким лицима могу бити:

- ненаменски или готовински кредити, тзв. „кеш“ кредити,
- наменски кредити као што су потрошачки, стамбени или кредити за обртна средства.

По рочности кредити могу бити:

- краткорочни, са роком отплате до једне године,
- дугорочни, са роком отплате преко годину дана.

По валутној клаузули кредити могу бити:

- са валутном клаузулом, индексирани у еврима, доларима, швајцарским францима, итд.
- без валутне клаузуле или такозвани чисти динарски кредити.

Дугорочне, а поготово наменске кредите банке веома често одобравају „са учешћем“, што подразумева да је износ главнице кредита мањи за износ учешћа који је потребно да клијент обезбеди, а камата се обрачунава само на средства добијена од банке. Код кредита са депозитом корисник је у обавези да за одобрени кредит обезбеди одређени износ депозита који се полаже у банци као обезбеђење кредита и враћа се након његове отплате.

Камата је цена која се плаћа за коришћење средстава банке, а када је изражена у процентима, говоримо о каматној стопи. Висина каматне стопе зависи од врсте кредита, рока на који се средства уступају, средстава обезбеђења наплате потраживања, услова на тржишту, конкуренције, стопе инфлације, кредитног рејтинга земље.

Камата се може обрачунавати по конформној и пропорционалној методи.

Конформна каматна стопа је стопа по којој се добија исти износ камате без обзира на то да ли се камата обрачунава једном на крају периода отплате или више пута у току саме отплате кредита.

Пропорционална каматна стопа је стопа по којој се добија различити износ камате у зависности од тога да ли се камата обрачунава једном на крају периода отплате или више пута у току саме отплате кредита. Наиме, уколико се камата обрачунава више пута у току периода отплате, добија се већи износ укупне камате него да је обрачуната само једном на крају периода отплате кредита.

Поред овог обачуна, користи се и термин: прост и сложен каматни рачун. Код простог обрачуна камате, каматна стопа се примењује на износ преосталог дуга (Пример: Дали сте 100 ЕУР на штедњу, камата је 4% годишње. На крају прве године, ако се камата обрачунава простим рачуном камата је $(100 \times 4) / 100 = 4$, а укупан износ штедње је $100 + (100 \times 4) / 100 = 104$). Код сложеног обрачуна камате, каматна стопа се примењује на остатак преосталог дуга увећаног за износ камате из претходног периода (Пример: Дали сте 100 ЕУР на штедњу, камата је 4% годишње. На крају прве године, ако се камата обрачунава сложеним рачуном – камата је $(100 \times 4) / 100 = 4$, на крају друге године камата је $(104 \times 4) / 100 = 4,16$).

Номинална каматна стопа (НКС) представља релативни број – проценат који одређује колико се новчаних јединица плаћа по јединици кредита и користи се за обрачун редовне камате по датом кредиту. Може бити фиксна или променљива.

За разлику од номиналне каматне стопе, ефективна каматна стопа (ЕКС) представља стварну цену кредита и омогућава вам да лакше сагледате и упоредите услове под којима различите банке нуде исте кредите.

Ефективна каматна стопа, поред номиналне каматне стопе, укључује накнаде и провизије које клијент плаћа банци за одобравање кредита. Уколико је реч о кредитима који се одобравају уз депозит, ЕКС обухвата и приход по основу камате коју банка плаћа на тај депозит. Ефективна каматна стопа такође обухвата трошкове обраде захтева, трошкове пуштања кредита у течај, годишњу провизију на име накнаде за администрирање кредита, накнаду на неискоришћени део оквирног кредита, износ премије осигурања (ако је осигурање услов за коришћење кредита), трошкове отварања и вођења рачуна који су услов за одобравање кредита, као и друге трошкове у вези са споредним услугама које су услов за коришћење кредита, а које сноси корисник.

Интеркаларна камата је камата која се обрачунава и наплаћује само од момента када вам се одобри кредит до момента када почнете да га отплаћујете, тј. до наплате прве рате. У зависности од пословне политике, банка може обрачунату интеркаларну камату да припише главници дуга и наплати је преко анuitета/рата или одједном – после истека коришћења кредита.

Затезна камата је камата која се обрачунава и наплаћује уколико клијент није измирио обавезе у року у складу са одредбама закљученог уговора.

Ануитет, односно рата, представља редовну, најчешће месечну, исплату новчаног износа састављеног од дела главнице и дела камате обрачунате по номиналној каматној стопи, коју клијент мора да плати на име постепене отплате кредита. Поред месечне, може бити и тромесечна, полугодишња, годишња, у зависности од тога како је уговорено. Ануитет се састоји из дела главнице дуга и дела који се односи на доспелу камату. Ануитет је исти у свим периодима отплате, изузев за последњи, када може бити различит. Рата се мења по периодима отплате јер се плаћа увек исти део главнице и камата обрачуната на остатак дуга. Рок отплате утиче на укупни износ новца који се отплаћује банци: што је дужи период отплате кредита, већи је износ камате који се враћа.

Почек, или тзв. **грејс период** је период у коме је кредит стављен на располагање кориснику, али није још започета отплата кредита.

Под **индексацијом** се подразумева везивање обавеза по основу кредита за раст цена на мало или за курс неке стране валуте. Кредит индексан стопом раста цена на мало је кредит са клаузулом којом се отплата кредита везује за кретање цена на мало. Са повећањем стопе раста цена на мало долази до повећања камате и главнице кредита. У случају енормног пораста инфлације, долази и до енормног повећања раста цена на мало, пораста трошкова живота, тако да се за исти износ временом може купити мање робе него раније (иако број нула на новчаницама и апоенима расте).

Кредит индексан валутном клаузулом је кредит изражен у одређеној страниој валути и садржи клаузулу којом се отплата кредита везује за кретање курса те валуте.

Најлакши начин да упоредите услове под којима различите банке нуде кредите и донесете одлуку која одговара вашим потребама је да упоредите ефективне каматне стопе. Уколико је ефективна каматна стопа на годишњем нивоу нижа, кредит је јефтинији. Напомињемо да је ЕКС мерило цене кредита само ако се упоређује задуживање у истој валути.

Оно о чему треба водити рачуна приликом узимања кредита јесте:

- колика је ефективна каматна стопа – ЕКС, и које су све накнаде укључене у обрачун ЕКС,
- које накнаде су укључене у обрачун ЕКС, изузев номиналне каматне стопе, које плаћате банци углавном у периоду до одобравања кредита, односно закључивања/ потписивања уговора о кредиту,
- да ли је номинална каматна стопа фиксна или променљива,
- да ли банка обрачунава интеркаларну камату и у ком проценту,

- колики је укупан износ камата и накнада које ћете платити банци,
- да ли је и у којој валути кредит индексиран,
- које девизне курсеве банка користи приликом одобравања кредита, а које приликом враћања кредита, односно плаћања ануитета (рате),
- каква средства обезбеђења (хипотека, залог, меница и сл.) су потребна за добијање кредита и колики су трошкови по основу добијања неопходне документације коју банка тражи, као што су трошкови: процене вредности непокретности и покретних ствари, премије осигурања или друге накнаде у вези са средствима обезбеђења кредита, уписа у регистар код надлежног органа, прибављања извода из земљишних књига, прибављања уверења, потврда, дозвола и решења надлежних органа, Кредитног бироа и др.
- да ли је кредит са учешћем или депозитом,
- да ли банка задржава право да врши измену одређених услова кредита независно од воље клијента, као и које услове може да мења и у којим ситуацијама,
- да ли је уговором предвиђена превремена отплата кредита, односно смањење главнице и какви су услови у тим случајевима,
- да ли је обрачун камате по простом или сложеном методу.

Уколико клијент дође у ситуацију да његова месечна примања нису довољна за плаћање месечних обавеза по основу узетог једног или више кредита, једно од могућих решења јесте и рефинансирање тих обавеза. Кредит за рефинансирање је кредит који банка одобрава у сврху измирења клијентових обавеза створених по основу једног или више добијених кредита код једне или више банака. Узимањем кредита за рефинансирање клијент добија могућност да новим кредитом измири једну или све постојеће обавезе према банкама без обзира да ли су оне доспеле за плаћање или не.

Кредитом за рефинансирање можете постићи следеће:

- извршити превремена отплата кредита који је већ искоришћен,
- измирити обавезе по кредитним картицама,
- измирити обавезе по основу одобрених и искоришћених прекорачења по текућим рачунима,
- извршити превремена отплата преосталих рата лизинг накнаде,
- измирити обавезе по активираним датим јемствима, односно отплатити нечију обавезу у функцији јемца.

Уколико се приступа рефинансирању постојећих обавеза, најпре треба проверити исплативост самог рефинансирања. Наиме, без обзира што нови кредит може испунити

основни циљ – смањити висину месечне рате, треба имати на уму да приликом продужења рока отплате укупни трошкови по основу камате расту.

Да би клијент могао да добије кредит код банке, основни услов је да је кредитно способан. Кредитну способност утврђује банка и она представља процену могућности уредног измиривања обавеза по кредиту уз сагледавање редовних месечних прихода и његових обавеза. Обавезе клијената, као и уредност у њиховом измиривању, евидентиране су у извештају Кредитног бироа, који банка преузима на основу потписане сагласности клијента.

Инструменти и средства обезбеђења представљају један од начина на који банка обезбеђује враћање кредита. У зависности од износа и врсте кредита, банке предвиђају потребна обезбеђења. Најчешће су у питању менице, жиранти, осигурање кредита, хипотеке, заложно право на покретним и непокретним стварима у корист банке. У случају нередовности у измиривању обавеза, банка има право да активира инструменте и средства обезбеђења.

ДИГИТАЛНО БАНКАРСТВО

9. ДИГИТАЛНО БАНКАРСТВО

Као концепт, дигитално банкарство се врло често погрешно тумачи. Док једни тврде да је у питању онлајн банкарство или мобилно банкарство, други га виде само као додатак традиционалним банкарским пословима. Иако ништа од овога није потпуно нетачно, морамо сагледати ширу слику банкарства данас, односно банкарства какво видимо у годинама које долазе.

Могло би се рећи да дигитално банкарство чине технологије које, међусобно повезане, обезбеђују доступност банкарских услуга преко интернета, при чему су предности и за банку и за клијента, у односу на традиционално обављање банкарских услуга, вишеструке, а огледају се пре свега у брзини, цени и тачности информација.

Прелазак са традиционалног на дигитално банкарство је поступан и врло сложен. Он укључује висок ниво аутоматизације процеса и услуга утемељених на интернету, а може укључивати апликационе интерфејсе који омогућују међуинституционални сет услуга за пружање банкарских производа и трансакција. Дигитално банкарство омогућује корисницима приступ финансијским подацима путем рачунара, мобилних телефона и банкомата.

Дигитална банка представља виртуелни процес који укључује онлајн банкарство али и више од тога. Као „end-to-end” платформа, дигитално банкарство мора обухватати један крај који корисници виде, финални крај који банкари виде кроз своје сервере и администраторске контроле, и посредни софтвер који повезује те чворове. Коначно, дигитална банка би требало да олакша све функционалне нивое банкарства на свим платформама за испоруку услуга. Другим речима, она би требало да има све исте функције као матична фирма, филијала, мрежна услуга, банкарске картице, банкомати и продајна места.

Разлог зашто је дигитално банкарство више од само мобилне или онлајн платформе јесте то што укључује решења за посредни софтвер. Посредни софтвер је софтвер који премешта оперативне системе или базе података са другим апликацијама. Одељења финансијске индустрије као што су управљање ризицима, развој производа и маркетинг такође морају бити укључена у средњи и финални крај, да би се дигитална банка сматрала комплетном. Финансијске институције морају ићи укорак са најновијим технологијама како би осигурале безбедност и усклађеност са регулативом.

Историја дигиталног банкарства

Најранији облици дигиталног банкарства јављају се са развијањем банкомата и картица који су се појавили шездесетих година прошлог века. Како је интернет са раном широкопојасном мрежом настао осамдесетих година, дигиталне мреже су почеле

повезивати трговце са добављачима и потрошачима, како би развиле потребе за раним онлајн каталозима и софтверским системима за инвентирање.

Деведесетих година 20. века, са развојем интернета и онлајн банкарство почело је да постаје норма. Побољшање система широкопојасних услуга и е-трговине почетком 21. века довело је до данашњег модерног дигиталног банкарства. Пораст броја паметних телефона кроз наредну деценију отворио је врата за трансакције у покрету, изван банкомата. Више од 60% корисника сада користи своје паметне телефоне као префериран начин дигиталног банкарства.

За банке је данас изазов изаћи у сусрет захтевима да се добављачи и новац повежу путем канала које одређује потрошач.

Ова динамика обликује основу задовољства клијената, које се може одржавати помоћу CRM софтвера (Customer Relationship Management). Стога, CRM мора бити интегрисан у систем дигиталног банкарства, јер пружа средства банкама да директно комуницирају са својим клијентима.

Постоји потреба за доследношћу и „end-to-end” услугама, оптимизованим за практичност и кориснички доживљај. Тржиште осигурава сегменте на платформи који су доступни кориснику, омогућавајући одлуке о куповини путем доступне технологије као што су мобилни уређаји, рачунари или паметни телевизори код куће. Да би банке задовољиле захтеве клијената, треба да се усредсреде на побољшање дигиталне технологије која пружа агилност, скалабилност и ефикасност.

Fintech компаније

Традиционалне банке су суочене са растућом конкуренцијом *fintech* стартап компанија које се баве финансијским технологијама утемељене на рачунарским системима који олакшавају банкарске и финансијске услуге. Те компаније имају потенцијал за бесконачну и оригиналну иновацију. Примери услуга и компанија дигиталног банкарства су:

- Stripe – онлајн систем плаћања за приватна лица
- Auden – е-трговина за дигиталне компаније, укључујући Фејсбук
- Lending Club – највећа глобална *peer-to-peer* кредитна платформа
- Commonbond – тржиште за студентске кредите са ниским трошковима
- Cabbage – осигурава средства за мала предузећа
- Robinhood – апликација за паметне телефоне, за улагање без провизија
- Wealthfront – аутоматизована инвестициона услуга која пружа „робосаветнике”
- Billguard – обавештава кориснике о преварама, грешкама у наплатама и прикривеним накнадама

Значај дигиталног банкарства за банке

Истраживање спроведено 2015. године показало је да 47% банкара види потенцијал за побољшање односа са клијентима путем дигиталног банкарства, 44% сматра да је то средство за генерисање конкурентске предности, а 32% види дигитално банкарство као канал за привлачење нових клијената. Само 16% је нагласило потенцијал за уштеду трошкова.

Главне предности дигиталног пословања су:

- **Ефикасност пословања** - не само да дигиталне платформе побољшавају интеракцију са клијентима и брже испоручују њихове потребе, него пружају и методе за ефикасније интерне функције. Иако су банке већ деценијама на челу дигиталне технологије са потрошачког краја, нису у потпуности прихватиле све предности посредних софтвера како би убрзале продуктивност.
- **Уштеда на трошковима** - Једно од кључних решења за смањење трошкова банака је аутоматизована апликација која замењује сувишне мануелне послове. Традиционална обрада у банкама је скупа, спора и подложна људским грешкама. Ослањање на људе и папир такође заузима канцеларијски простор који повећава трошкове струје и складиштења. Дигиталне платформе могу смањити трошкове кроз синергије више квалитативних података и бржи одзив на тржишне промене.
- **Повећана прецизност** - Традиционалне банке које се углавном ослањају на обраду на папиру могу имати стопу грешака и до 40%, што захтева преобликовање. Заједно с недостатком ИТ интеграције између радника у матичној канцеларији и филијалама, тај проблем смањује ефикасност пословања. Поједностављивањем поступка провере лакше је применити ИТ решења путем пословног софтвера, што доводи до тачнијег рачуноводства. Финансијска прецизност кључна је за банке како би се ускладиле са регулативом.
- **Побољшана конкурентност** - Дигитална решења помажу у управљању маркетиншким прописима, омогућавајући банкама ширење тржишта и изградњу ближих односа са потрошачима који се разумеју у технологију. CRM платформе могу пратити историју купаца и омогућити брз приступ е-пошти и другим облицима интернет комуникације. Ефикасне су за извршавање програма награде клијената, који могу побољшати лојалност и задовољство.
- **Већа аилност** - Коришћење аутоматизације може убрзати и спољне и унутрашње процесе, од којих оба могу побољшати задовољство клијената. Након пада финансијских тржишта 2008. године, повећан је нагласак на управљању ризицима. Уместо да банке запошљавају и обучавају стручњаке за управљање ризицима, софтвер за

управљање ризицима може открити и одговорити на промене на тржишту брже него чак и искусни професионалци.

- **Побољшана сигурносћ** – Сва предузећа, велика или мала, суочавају се са растућим бројем сајбер претњи које могу оштетити њихову репутацију. У фебруару 2016. године Пореска управа САД саопштила је да је била хакована претходне године, као и неколико других великих технолошких компанија. Банке могу имати користи од додатних нивоа сигурности како би заштитиле податке.

У савременој ери банкарства, „дигитално“ је кључна реч и банке морају остати у трци када је реч о потребама нове генерације у погледу дигиталног банкарства. Дигитално банкарство није само површински концепт као што је интернет банкарство, мобилно банкарство, директно банкарство, различите банкарске апликације, коришћење друштвених мрежа у банкарству, вештачка интелигенција, роботика, чет-ботови, блокчејн, биг дата, гласовна биометрика, итд; већ укључује и разне програме за модернизацију који омогућавају остваривање циљева дигиталног банкарства, као што су модернизација софтвера, интеграција, CRM, Document Imaging/OCR, итд.

Будућност дигиталног банкарства

Иако је тешко предвидети кретања у банкарству у наредним годинама, можемо бити сигурни да банке морају прихватити дигитализацију као неминовност, а одлука да се користе дигитална решења на свим оперативним нивоима имаће значајан утицај на њихову финансијску стабилност. Нажалост, нису све банке на исти начин спремне да се упусте у процес дигитализације и изврше брзу трансформацију ИТ инфраструктуре и архитектуре. За то је потребно време, а то значи да ће правовремене стратешке одлуке у том смислу заправо одвојити успешне банке од оних других.

A series of 25 horizontal dotted lines for writing.

**УЛАГАЊЕ
У ХАРТИЈЕ ОД ВРЕДНОСТИ**

10. УЛАГАЊЕ У ХАРТИЈЕ ОД ВРЕДНОСТИ

Субјекти којима недостају финансијска средства за пословање (компаније приватног сектора, јавна предузећа, јавни сектор, итд), како краткорочно, тако и дугорочно, до потребног износа средстава обично долазе уласком у кредитни однос са банком, тј. задужевањем у кредитном облику. Тако се кредит јавља као најчешћи начин финансирања потреба привредних субјеката. Међутим, поред кредита, постоје и други разноврсни облици и начини финансирања који субјектима стоје на располагању. Један од могућих и најчешће коришћених начина јесте **емисија хартија од вредности** (обвезница, акција, итд.) субјекта коме су средства потребна. Њиховим пласманом (продајом) на одређеном месту (финансијском тржишту) они долазе до неопходних недостајућих средстава.

Ово није једина улога финансијских тржишта, као што ово нису једини учесници на њему. На финансијским тржиштима се поред субјеката који на тај начин долазе до новог капитала јавља и велики број субјеката који ту пласирају своја слободна средства са различитим циљевима и на различите начине. Овим тржиштима иманентно је следеће: пораст броја учесника и разноврсност материјала и начина којима се тргује. Трговина на савременим финансијским тржиштима има веома динамичан и континуиран ритам, те је карактер сваког финансијског тржишта динамички процес, а не стање. За сваку националну економију је веома значајно да поседује финансијска тржишта која су развијена и која поред стабилног и развијеног банкарског сектора, омогућавају достизање богатог диверзитета финансијског система земље и увећавање његовог потенцијала.

Код улагања у хартије од вредности важно је бити одговоран према средствима која се инвестирају. Уколико се жели сигурнији пласман средстава, онда се очекује и приход мањи од прихода који би могао бити остварен у случају улагања у ризичније хартије од вредности (средства заједничког фонда, инвестициони фондови, и сл). То се постиже, између осталог: а) улагањем на сигурнији начин (државне обвезнице су сигурнија инвестиција од улагања у акције), б) диверсификацијом ризика – тј. улагањем у више различитих инструмената и врста хартија од вредности, него улагањем у један облик.

ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ФИНАНСИЈСКИХ ТРЖИШТА

11. ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ФИНАНСИЈСКИХ ТРЖИШТА

У најширем значењу, сматра се да је развој финансијских тржишта почео још у доба натуралне размене, када су се јавили и први облици банкарског посла. У древном Вавилону у периоду од 7. до 5. века пре нове ере постојали су трговци чије је занимање било да сакупљају и чувају храну и разне предмете и да их дају у зајам. Како су се ове позајмице давале у натуралном облику, у истом облику су се и враћале увећане за камату. Претпоставља се да су се том приликом издавале потврде за дате производе које су се могле користити као средство плаћања при некој другој размени добара. Ово би се могло назвати прапочецима појаве хартија од вредности.

У ужем значењу, настанак и развој финансијских тржишта поклапа се са настанком и развојем новца. Од најстаријих времена људи су користили различите предмете као мере вредности и као средства плаћања (што су уједно и две основне улоге новца). Појава и развој новца су били неопходни како би се отклонили недостаци натуралне размене, а тиме је добио замах и даљи процес развоја финансијских тржишта.

У савременим условима, нарочито у последњем кварталу 20. века, дошло је до изузетно динамичног развоја финансијских тржишта. Постоји више узрока и фактора који су допринели томе: процеси глобализације на светском тржишту, токови дерегулације у развијеним земљама, друштвене промене и процеси либерализације у мање развијеним земљама (транзиција, приватизација), убрзани развој информационих и телекомуникационих технологија, а нарочито појава светске компјутерске мреже (интернета), као и побољшање регулативе која дефинише правила и штити учеснике на тржиштима, итд. Данашња финансијска тржишта, стога, немају скоро никакве сличности са финансијским тржиштима са почетка 20. века.

ФУНКЦИЈЕ ФИНАНСИЈСКИХ ТРЖИШТА

12. ФУНКЦИЈЕ ФИНАНСИЈСКИХ ТРЖИШТА

Сва тржишта, укључујући и финансијска, имају своје основне функције: селективну, алокативну, дистрибутивну и информативну. Због своје сложене природе и значаја у финансијском систему, финансијска тржишта имају више функција у економском систему. Најважније функције финансијских тржишта су:

Функција повезивања – финансијска тржишта олакшавају повезивање субјеката који располажу вишковима финансијских средстава и субјеката којима недостају финансијска средства, и то на организован начин и на одређеном месту. На тај начин, привредни субјекти долазе до средстава неопходних за финансирање своје делатности; на нивоу система у целини долази до повезивања две значајне макрекономске категорије – штедње и инвестиција.

Алокативна функција – финансијска тржишта омогућавају алокацију ресурса у друштву, усмеравањем токова слободних финансијских средстава од оних субјеката који располажу вишковима (имају суфицит) ка оним субјектима који имају потребу за истим (имају дефицит). Поред квантитативне, финансијска тржишта омогућавају и адекватну алокацију финансијских ресурса будући да се она усмеравају и валоризују по тржишним принципима и законима понуде и тражње који доминирају (а не административно).

Функција ефикасности – као сегмент економског система, финансијска тржишта омогућавају ефикасну употребу финансијских средстава једне економије и тиме ефикасније пословање у привреди те земље.

Функција смањења трошкова – сваки субјекат који учествује на финансијском тржишту, било као купац или продавац неког финансијског инструмента, захваљујући тржишним принципима који на њему као организованом месту важе, при свакој својој трансакцији остварује ниже трошкове него што би их имао у околностима у којима нема тржишта.

Развојна функција – како финансијска тржишта подстичу мобилност финансијских инструмената, долази до директног или индиректног утицаја на привредни и друштвени развој земље.

Функција валоризације, односно одређивања цене – као и свако друго тржиште и финансијска тржишта имају веома важну тржишну функцију: одређују цене финансијских инструмената које се формирају директним сучељавањем понуде и тражње одређеног инструмента у сваком тренутку.

Информативна функција – на финансијским тржиштима обавља се пласирање, дистрибуција и размена информација на основу којих садашњи и потенцијални учесници добијају и пружају потребне информације у вези са доношењем тржишних одлука. Тиме се остварује и транспарентност тржишта.

ВРСТЕ ФИНАНСИЈСКИХ ТРЖИШТА И ИНСТРУМЕНАТА

13. ВРСТЕ ФИНАНСИЈСКИХ ТРЖИШТА И ИНСТРУМЕНАТА

Постоји више различитих критеријума за поделу финансијских тржишта, а сходно томе и више врста финансијских тржишта. Главна подела финансијских тржишта је према року доспећа финансијских инструмената којима се тргује на њима:

- Тржиште новца – краткорочно тржиште, и
- Тржиште капитала – дугорочно тржиште.

Тржиште новца (краткорочно тржиште) је сегмент финансијских тржишта на којем се тргује краткорочним облицима финансијске активе, тј. жиралним новцем и хартијама од вредности са роком доспећа *краћим* од годину дана. Њихова основна сврха јесте превазилажење краткорочног дисбаланса или неликвидности неке институције. Основни учесници на овом тржишту су банке. Најчешће коришћени инструменти на овом тржишту су: државни записи (*Treasury Bills*), комерцијални записи (*Commercial Papers*), сертификати о депозиту (*Certificates of Deposit*), уговори о реоткупу (*Repurchase Agreements*), благајнички записи банака, евродоларски депозити, итд.

Тржиште капитала (дугорочно тржиште) је сегмент финансијских тржишта на којем се тргује финансијском активом са роком доспећа *гужим* од једне године. На овим тржиштима се углавном тргује дугорочним хартијама од вредности, како дуговним (државне обвезнице, муниципалне обвезнице, хипотекарне обвезнице, корпоративне обвезнице), тако и власничким инструментима (акције). Управо на тржишту капитала емитенти долазе до средстава за своје дугорочно финансирање. Поред њих, значајни учесници на овом тржишту су тзв. институционални инвеститори (пензиони фондови, осигуравајућа друштва, итд).

Тржишта основних хартија од вредности обухватају трговину хартијама од вредности које имаоцу доносе различита права, односно обавезе. Зато се ова тржишта деле на тржишта инструмената дуга и тржишта власничких инструмената.

А) Тржиште дуговних инструмената окупља понуду и тражњу оних хартија од вредности којима се уобличавају дужничко-поверилачки, односно кредитни односи. Ове хартије од вредности имаоцу дају право на исплату номиналне вредности или номиналне вредности са каматом, као и друга права. Емисијом ове врсте хартија од вредности емитент долази до средстава неопходних за финансирање, инвеститори (купци) постају кредитори, а однос који том приликом настаје између емитента и инвеститора има карактер односа који банка има код директног кредитирања. Дакле, дуговне хартије од вредности потврђују дуг издаваоца према имаоцу под условима утврђеним законом и одлуком о дистрибуцији. У ову категорију се убрајају следеће хартије од вредности:

- а) Државни записи, благајнички записи, комерцијални записи, и сл. – ово су финансијски инструменти тржишта новца, тј. краткорочне дужничке хартије од вредности,
- б) Обвезнице – дугорочне дужничке хартије од вредности које имаоцу дају право на исплату номиналне вредности или номиналне вредности са каматом. Каматне стопе могу варирати од фиксне, преко нулте стопе/дисконтоване до варијабилне стопе,
- в) Конвертибилне обвезнице – обвезнице које су заменљиве у друге хартије од вредности,
- г) Обвезнице са прикљученим варантима – обвезнице које се издају са једним или више прикључених вараната, при чему се варантима након издавања обвезница може независно трговати. Варанти су, иначе, хартије од вредности које имаоцу дају право на куповину хартија од вредности, других финансијских инструмената или друге имовине одређеног дана, односно у одређеном периоду, по унапред одређеној или одредивој цени.

Приликом доношења одлуке о инвестирању, појединац који није склон ризику преферира улагање у државне обвезнице.

Б) Тржиште власничких инструмената омогућава трговину оним хартијама од вредности које имаоцу доносе право власништва над делом активе и будућих прихода емитента. Емисијом ове врсте хартија од вредности емитент долази до средстава неопходних за финансирање; међутим, инвеститори (купци) не постају кредитори, као код куповине инструмената дуга, већ власници дела активе и будућих прихода пропорционално инвестираном делу. У ову категорију хартија од вредности се убрајају акције, као хартије од вредности које гласе на власнички део акционарског капитала. На свим финансијским тржиштима тргује се следећим врстама акција:

- а) Обичне акције – хартије од вредности које гласе на део основног капитала акционарског друштва,
- б) Приоритетне акције – акције које имаоцу дају предност код исплате одређеног износа или процента од номиналне вредности акција у односу на обичне акције, предност код расподеле ликвидационе масе и друга права утврђена законом и одлуком о дистрибуцији хартија од вредности,
- в) Конвертибилне акције – обичне акције које законити ималац може заменити у друге хартије од вредности по унапред одређеној сразмери. Право замене може бити неограничено или временски ограничено.
- г) Приоритетне конвертибилне акције – приоритетне акције које законити ималац може заменити у друге хартије од вредности, најчешће обичне акције, по унапред одређеној сразмери. Право замене може бити неограничено или временски ограничено.

Код доношења одлуке о улагању у акције, појединац који није склон ризику уложиће радије у акције неке успешне компаније него у акције нпр. заједничког фонда.

Тржишта изведених хартија од вредности или дериватна тржишта појавила су се истовремено са настанком изведених хартија од вредности које и представљају предмет трговине на њима. Изведене хартије од вредности, као што и сам назив указује, настају на основу неке друге хартије од вредности (активе), те се и њихова вредност утврђује на бази вредности активе која се у њиховој основи налази. Та „базна“ актива може бити било која роба којом се тргује на берзи, девизни курс, каматна стопа, и сл. На основу њих, формира се велики број софистицираних финансијских инструмената који се због таквог настанка и зову финансијски деривати. Најпознатији и најчешће заступљени финансијски деривати су:

а) Опције (*Options*) – уговори који дају право законитом имаоцу да купи или прода активу наведену у уговору по унапред утврђеним условима на одређени дан или у одређеном року. Опције могу бити:

- Куповне (*Call options*) – уговор који купцу (власнику куповне опције) даје право, али не и обавезу, да купи одређену активу по унапред утврђеној фиксној цени или цени која се може добити коришћењем договорене формуле, на одређени дан или у одређеном року. При томе, продавац куповне опције има обавезу да пренесе активу наведену у уговору уколико купац жели да активира ову опцију;
- Продајне (*Put options*) – уговор који купцу (власнику продајне опције) даје право, али не и обавезу, да прода одређену активу по унапред утврђеној фиксној цени или цени која се може добити коришћењем договорене формуле, на одређени дан или у одређеном року. При томе, продавац продајне опције има обавезу да купи активу наведену у уговору уколико купац жели да активира ову опцију.

б) Фјучерси (*Futures*) – стандардизовани термински уговори који обавезују купца да прими, а продавца да пренесе одређену активу по унапред уговореној цени на унапред уговорени дан. Фјучерси су најсложенији дериват на берзама и њихова сврха је, као и код опција, заштита од ризика промене цене. Могу бити:

- Валутни фјучерси – термински уговори базирани на финансијским инструментима. Стандардни учесници у трговању су: трговци, хеџери, шпекуланти, али и арбитражери (који настоје да остваре зараду на основу просторне и временске разлике у висини курса).
- Робни фјучерси – фјучерси који као предмет уговора имају неку врсту робе (природни ресурси, пољопривредни и индустријски производи, услуге).

- Каматносни фјучерси – термински уговор којим се продавац обавезује да испоручи, а купац да прихвати испоруку одређеног износа неког финансијског инструмента у предвиђеном времену у будућности. Разлог за трговину је наплата каматне стопе. Ови фјучерси су новијег датума.
- Индексни фјучерси – новија категорија фјучерса који представљају уговоре чија је цена везана за композитни индекс листинга неке референтне берзе. То значи да на њихову цену утичу текућа, али и очекивана вредност берзанских индекса.

Dotted lines for writing.

КРИЗЕ НА МЕЂУНАРОДНИМ ФИНАНСИЈСКИМ ТРЖИШТИМА

14. КРИЗЕ НА МЕЂУНАРОДНИМ ФИНАНСИЈСКИМ ТРЖИШТИМА

Иако су берзе строго организоване институције које раде на основу закона и прописа, у пракси се ипак догађа да на финансијским тржиштима дође до поремећаја: радикалног раста понуде и пада цена акција и осталих хартија, уз остварење великих губитака. Они могу да прерасту и у кризе, чије су узроци углавном трговања непоузданим хартијама, неконтролисане шпекулације и слично, при чему се са финансијског тржишта често преносе и на остале сегменте националне економије или остала инострана тржишта.

У историји финансијских тржишта забележено је неколико драматичних криза светских размера. Једна од првих догодила се 1720. године на Лондонској берзи, након што се обелоданио случај компаније South Sea. Ова компанија је трговала са Јужном Америком на основу монопола, неконтролисано је издавала акције ради прикупљања капитала и свесно стварала имиџ јако доброг пословања. Међутим, то није био случај, тако да се након одређеног времена непрофитабилност компаније обелоданила. Од тог момента, не само да су и компанија и њени инвеститори доспели у банкрот, него је дошло и до колапса целе берзе.

Криза која се крајем двадесетих година 20. века догодила на тржиштима САД одразила се крахом најпре Њујоршке берзе, затим свих тржишта у САД, а потом и целе привреде. Убрзо се криза, која је кулминирала 1929. године (позната под називом Велика депресија), пренела и на европска тржишта, чиме су биле уздрмане не само берзе, него и све привреде света.

Почетком деведесетих година 20. века, каматне стопе у САД су спуштене на изузетно низак ниво, тако да су банке почеле да кредитирају и куповину хартија од вредности. Тражња је такође расла, што је узроковало и рапидан раст цена. Како су се каматне стопе повећале, дошло је до јаких потреса на берзама: сви су продавали акције, улагали у сигурније пласмане, а услед пада цена акција, берзе су доживеле крах.

Након само неколико година, берзе на Далеком истоку су такође доживеле потресе који су се дуго осећали; наиме, након дугогодишњег раста, на овим тржиштима је дошло до сувише високе тражње, пада цена хартија од вредности (нарочито деривата) и великих износа шпекулантских активности са финансијским дериватима. Иако су очекивања била да ће се тржишта опоравити, до тога није дошло. Напротив, берзе и националне економије овог региона остале су дуго у фази рецесије и опоравка.

Најновија криза на финансијским тржиштима се јавила 2007/2008. године, најпре на тржиштима САД, потом пренела и на остала тржишта света и обухватила и остале сегменте

националних економија. Дубока рецесија која је захватила већину земаља света, од којих су неке и банкротирале, разлог је да се драматичност утицаја ове кризе пореди са светском економском кризом из 1929. године. Криза је, међутим, са собом донела и неке дуго очекиване кораке на финансијским тржиштима: најпре, глобалну координацију светских лидера, поштовање одлука донетих на координационим скуповима (Г20), имплементацију многих регулаторних мера и тела, корекцију недостатака регулативе и институција на финансијским тржиштима, итд. Једно је сигурно: глобализованост тржишта капитала и интегрисаност сектора финансијских услуга у данашње време омогућавају да се потреси на финансијским тржиштима једног дела веома брзо пренесу на други део света, много брже и у много разорнијем интензитету него што је то био случај са претходним кризама.

КРЕДИТНИ БИРО

15. КРЕДИТНИ БИРО

Кредитни биро представља саставни део инфраструктуре банкарског и финансијског система. Он се може дефинисати као регистар података о обавезама физичких и правних лица према банкама и другим повериоцима, као и о уредности у измиривању тих обавеза. Кредитни биро не садржи податке о средствима нити приходима лица већ се његова улога ограничава на омогућавање тачне, поуздане и правовремене информације о коришћеним услугама код банака и других поверилаца, као и о уредности у њиховом измиривању. Дакле, поједностављено речено, Кредитни биро представља слику наших дуговања према банкама и другим повериоцима као и то колико смо били уредни у измиривању својих обавеза по основу кредита или других услуга код банака, односно других поверилаца. Кредитни биро доноси корист, пре свега, добрим и поузданим дужницима који су уредно измиривали своје обавезе, али корист имају и пружаоци услуга који могу врло брзо донети одлуку о пружању услуге која је за такве клијенте обично повољнија у погледу цене, рокова отплате или других услова. Омогућавајући поуздану и тачну информацију о коришћеним услугама и уредности у њиховом измиривању, Кредитни биро такође спречава презадуженост клијената – физичких и правних лица, а тиме и многобројне последице које презадуженост има у правном, економском и социјалном смислу.

Кредитни биро представља део система размене кредитних информација који укључује још и дефиницију, врсте и намене кредитних извештаја, учеснике у систему размене кредитних информација, односно банке и друге пружаоце финансијских услуга, врло често и пружаоце нефинансијских услуга, затим основне принципе по којима се врши размена података, а који укључују правне, технолошке и друге аспекте система размене кредитних информација, као и низ других специфичности везаних за начин функционисања система размене кредитних информација. Имајући то у виду, потребно је укратко указати на појам и дефиницију кредитног извештаја, врсте података и значаја квалитета података за ефикасност система размене кредитних информација.

Кредитни извештај представља извештај у папирној или електронској форми који садржи податке о текућим и историјским обавезама клијената према банкама и другим повериоцима као и о уредности у њиховом измиривању. Кредитни извештаји се према намени могу поделити на извештаје за пружаоца услуге и на извештаје за корисника услуге. Извештаји за корисника су предвиђени за потребе увида у податке који се о том лицу воде код пружаоца услуга, односно проверу тачности података и евентуално коришћење права на рекламацију односно исправку података.

Подаци о клијентима и њиховим обавезама према финансијским и нефинансијским посредницима представљају, такође, важан елемент система размене кредитних информација. Ове податке можемо поделити на позитивне и негативне. Позитивни подаци се односе на све коришћене услуге, а негативни подаци се односе на исказане неуредности у измиривању обавеза по основу кредита или других услуга. Податке о обавезама клијената можемо поделити на стварне (реалне, текуће) обавезе по основу коришћење услуга и потенцијалне обавезе као што су јемства, гаранције и слично. За правилну процену кредитне и платежне способности клијената од највећег значаја је квалитет података. Квалитет података подразумева тачност, ажурност и потпуност података који чине кредитни извештај.

У нашој земљи, Кредитни биро су основале банке у оквиру свог Удружења 18. фебруара 2004. године, када су и потписани уговори о сарадњи по пословима размене кредитних информација о клијентима банака. У октобру исте године започето је издавање извештаја за физичка лица, док је од 2006. године омогућено добијање и кредитних извештаја за правна лица и предузетнике.

Основне карактеристике система размене кредитних информација у Србији су да он укључује све банке, лизинг компаније као и државне фондове и агенције које се баве кредитирањем, да има дневну ажурност података, као и комплетност података, што значи да извештаји обухватају и позитивне и негативне податке, односно стварне и потенцијалне обавезе клијената. Постоје две основне врсте извештаја и то Извештај за банку и Извештај за клијента, односно Лични извештај. Лични извештај служи за личне потребе клијента, ради увида у податке које о њему воде банке и други пружаоци услуга, као и за потребе евентуалних рекламација на податке. Лични извештај се може преузети лично у просторијама Кредитног бироа или у било којој банци, а први лични извештај преузет у календарској години је бесплатан. Лични извештај се може добити и електронским путем на порталу Кредитног бироа. Захваљујући савременом технолошком решењу, карактеристикама и принципима рада, доприносу развоју кредитног и банкарског тржишта, као и многобројним користима које има за физичка и правна лица, Кредитни биро је добитник више међународних признања међународних финансијских институција и организација.

БЕЗБЕДНОСТ НА ИНТЕРНЕТУ

16. БЕЗБЕДНОСТ НА ИНТЕРНЕТУ

Интернет је увео револуцију у начин на који компаније послују с обзиром на његов изузетно ефикасан, јефтин и флексибилан протокол.

Међутим, постојеће методе које се користе за рутирање пакета у интернет мрежи чине исту рањивом у односу на велики опсег безбедносних ризика, као што су: *spoofing*, *sniffing* и *session hijacking*. Такође, TCP/IP протокол не обезбеђује никакву форму непорецивости за уговорне и финансијске трансакције.

Поред тога што морају да обезбеде интерно окружење, организације морају да обезбеде и комуникацију између удаљених филијала, пословних партнера, корисника и запослених који путују или раде са удаљеног места. Преношење порука путем интернета или екстранета до тих различитих ентитета представља очигледан ризик, имајући у виду недостатак заштите у постојећој интернет мрежи. Контрола и управљање безбедношћу и приступом поменутих ентитета у пословном окружењу компаније од изузетног је значаја.

Без примене безбедносних механизма, и јавне и приватне мреже су рањиве на неовлашћено надгледање и приступ. Интерни напади могу бити резултат минималне или непостојеће интранет безбедности.

Ризици који долазе споља у једној приватној мрежи потичу од конекција на интернет и екстранет. Контрола приступа корисника само на бази лозинке не може да заштити податке који се преносе кроз мрежу.

Без примене контрола и мера безбедности, ваши подаци и системи могу бити предмет напада. Неки напади су пасивни и у њима се информације само мониторишу. Други напади су активни и информације се мењају са циљем мењања или уништења самих података или саме мреже путем које се врши пренос података. Мреже и подаци су рањиви на било који од типова напада који су наведени у наставку уколико нису примењене одговарајуће безбедносне мере.

Листа најчешћих напада на савремене рачунарске мреже:

- Крађа идентитета – *phishing*
- Напади на веб апликације (*Cross Site Scripting*, *SQL injection*)
- Прислушкивање
- Модификација података
- *Spoofing* идентитета (*IT address spoofing*)
- Напади на лозинке
- *Denial-of-service* (DoS) напад

- *Man-in-the-middle* напад
- Напад компромитације кључа
- *Sniffer* напад
- Напад на апликативном нивоу

Системи за спречавање упада

Системи за спречавање упада (*Intrusion Prevention Systems (IPS)*) – мрежно безбедносна технологија која анализира мрежни саобраћај како би детектовала рањивости и спречила њихову експлоатацију. Најчешћи сценарио напада је злонамерни унос података у циљану апликацију или сервис, путем кога нападач преузима контролу над апликацијом или рачунаром. Уколико је напад био успешан, нападач има могућности да искључи апликацију (долази до недоступности сервиса) или може себи подићи ниво привилегија на компромитованој апликацији или систему.

Превенција:

IPS је најчешће постављен редно иза firewall-а и пружа додатни ниво заштите, који спречава малициозни мрежни саобраћај. IPS је мрежни уређај који активно анализира саобраћај, тј. извршава аутоматизоване акције, као што су:

- Алармирање администратора
- Брисање малициозних пакета саобраћаја
- Блокирање саобраћаја са појединих IP мрежних адреса
- Прекидање мрежних конекција

Пошто је серијски везан уређај, битан захтев јесте да има одговарајуће перформансе како не би успоравао комуникацију кроз мрежу.

Мрежна баријера

Мрежна баријера (енгл. *Firewall*) је хардвер (на пример: *Cisco PIX*) или софтвер (на пример: *iptables* или *Kerio Winroute Firewall, ZoneAlarm*, итд.) који у склопу рачунарске мреже има могућност да спречи непрописни или нежељени пренос података преко мреже који је забранила сигурносна политика постављена на мрежи. Другим речима, мрежне баријере се користе за постављање контролних тачака безбедности на границама приватних мрежа. У контролним тачкама мрежна баријера испитује све пакете који пролазе између приватне мреже и интернета. Обично се зона интернета сматра несигурном, док се локална мрежа сматра релативно сигурном. У зависности од тога да ли пакети задовољавају правила дефинисана листама за контролу приступа, мрежна баријера ће дозволити или

забранити проток тог пакета. Мрежна баријера је филтер на релацији локална мрежа – интернет. Најбитнији циљ је остваривање нормалног односа између ове две зоне, тако да једна не нашкоди другој.

Основне функције мрежних баријера су:

- Филтрирање пакета (енгл. *packet filtering*),
- Превођење мрежних адреса (енгл. *Network Address Translation – NAT*), и
- Прокси сервиси (енгл. *proxy*).

Додатне функције мрежних баријера су:

- Шифрована провера идентитета,
- Виртуално приватно умрежавање (*Virtual Private Network – VPN*),
- Тражење злонамерног кода у пакетима, и
- Филтрирање на основу садржаја (енгл. *content filtering*).

Мрежна баријера не може радити сама и најчешће захтева искуснијег корисника који ће одобравати или забрањивати приступ некој мрежној активности. Она је најосновнија компонента која чини сигурну рачунарску мрежу, која је услов нормалног рада како на интернету, тако и на локалној мрежи.

Високотехнолошки криминал

Високотехнолошки криминал обухвата скуп кривичних дела против безбедности рачунарских података и то:

1. Оштећење рачунарских података и програма,
2. Рачунарску саботажу,
3. Прављење и уношење рачунарских вируса,
4. Рачунарску превару,
5. Неовлашћени приступ заштићеном рачунару, рачунарској мрежи и електронској обради података,
6. Спречавање и ограничавање приступа јавној рачунарској мрежи, и
7. Неовлашћено коришћење рачунара или рачунарске мреже.

Поред наведених кривичних дела у ову област спадају и кривична дела против интелектуалне својине, имовине и правног саобраћаја код којих се као објекат или средство извршења кривичних дела јављају рачунари, рачунарске мреже, рачунарски подаци, као и њихови производи у материјалном или електронском облику.

У складу са овом законском дефиницијом, у област високотехнолошког криминала спадају и кривична дела у којима се рачунари и рачунарске мреже јављају као средства

извршења кривичних дела преваре, приликом злоупотреба платних картица на интернету, злоупотреба у области електронске трговине и банкарства, злоупотребе деце у порнографске сврхе на интернету, говора мржње на интернету (ширење националне, расне, верске мржње и нетрпељивости и слично).

Најчешћи облици извршења кривичних дела на интернету су рачунарске преваре везане за аукцијске интернет сајтове (електронске продавнице), компромитовање и злоупотреба платних картица, „нигеријске“ преваре, ДДоС напади.

Социјални инжењеринг

Социјални, односно друштвени инжењеринг (енгл. *social engineering*) је термин који се користи за систем манипулације људима, односно превара у циљу откривања поверљивих информација. Уобичајено је да се нападач путем телефона или мејла представи као неко из техничке подршке, односно ИТ одељења и затражи корисничко корисничко име и лозинку за неки систем, или се представи као колега из друге експозитуре и затражи информације о клијенту, његовим рачунима, кредитима, итд. како би хитно реализовао неки посао.

Уколико нисте сигурни, **утврдите идентитет** особе са којом разговарате и, наравно, пратите процедуре банке које одређују које се информације о пословању и клијентима могу открити другим клијентима или запосленима.

Уколико добијете сумњив позив или мејл овакве врсте, контактирајте са Сарадником за безбедност информација (*Information Security Officer*) и ИТ одељењем.

Интересантно је да је један од најпознатијих америчких хакера, Кевин Митник, користио друштвени инжењеринг, односно манипулацију људима као главно оружје за упад у системе институција као што су ФБИ, Пентагон, *Novell*, *California Department of Motor Vehicles*. И поред чињенице да је познавао техничке детаље система у које је упадао, сматрао је да је много лакше убедити људе да открију информације (корисничко име, лозинке...) које му могу послужити за упад него пробијати безбедносне системе.

Од пет година колико је провео у затвору, Митник је у самици провео осам месеци, након што је тужилаштво убедило судију да има вештине довољне да покрене нуклеарни рат са телефонске говорнице. Иако претерана, ова тврдња говори колико је потребно бити опрезан када је оваква врста манипулација у питању.

Овом техником служе се и разне конкурентне фирме и агенције приликом прикупљања информација о клијентима, производима, добављачима, за испитивање тржишта.

Примери социјалног инжењеринга:

- Особа се у телефонском разговору представља као колега и тражи да се лозинка рестартује,
- Особа се у телефонском разговору представља као колега из ИТ-ја и тражи да му корисник ода лозинку или техничку информацију,
- Особа се у телефонском разговору представља као колега и тражи поверљиве податке о клијенту.

САВЕТИ ЗА БЕЗБЕДНО ИНТЕРНЕТ БАНКАРСТВО

17. САВЕТИ ЗА БЕЗБЕДНО ИНТЕРНЕТ БАНКАРСТВО

Приликом приступа банци и коришћења услуга интернет банкарства потребно је имати у виду следеће савете и упутства:

- Обавезно се увек придржавајте општих услова коришћења које сте добили од банке.
- Не користите исту лозинку коју користите за електронско банкарство на било којим другим интернет страницама.
- Банка никада од вас неће тражити ваше лозинке (сигурносне кодове) на било који начин (нпр. путем телефона или путем електронске поште). Ти подаци су искључиво ваше приватно власништво и не смете их откривати никоме.
- Чувајте своје приступне податке на такав начин да је трећим лицима немогуће да им приступе, или пак украду и/или јавно објаве.
- Приступајте свим електронским сервисима банке искључиво са званичне интернет презентације банке, никако путем линкова који се појављују на другим интернет презентацијама, или као резултати претраге у претраживачима интернета.
- Проверите и утврдите валидност интернет странице електронског сервиса банке који користите, као и сигурносне сертификате кликом на иконицу у облику катанца у address bar-у вашег интернет претраживача.
- Ажурирајте рачунар најновијим верзијама и сигурносним исправкама оперативног система и интернет претраживача.
- Проверавајте редовно рачунар како бисте утврдили да ли је заражен вирусима или неким другим малициозним апликацијама, користећи најновије верзије антивирус и антимаљвер програмских пакета.
- Не користите паралелно интернет претраживач за приступ другим интернет страницама док сте уловани на електронско банкарство.
- Постоје малициозне апликације које могу бити инсталиране ненамерно на ваш рачунар, са циљем крађе ваших лозинки. Уколико се током пријављивања на електронске сервисе банке сретнете са било којом „необичном“ поруком која од вас захтева да поново унесете лозинку, прекините процедуру и извршите превентивно антимаљвер скенирање свог рачунара.
- Након завршене трансакције обришите историју свог интернет претраживача.
- Увек се одјавите након коришћења рачунара и обављања трансакција.
- Ако електронско банкарство користите на компјутеру који је доступан и другим лицима, одјавите се са апликације и обришите меморију претраживача „cache“ или подесите претраживач да приликом затварања аутоматски брише „cache“. Најбоље би било да користите опцију претраживача за рад без архивирања (*Internet Explorer – InPrivate*

Browsing, Chrome – Incognito Window, Firefox – Private Browsing).

- Редовно проверавајте стање на свом рачуну и налог за плаћање пре саме потврде трансакције.
- Што чешће мењајте своје лозинке, а обавезно након употребе електронског банкарства на јавном компјутеру, нпр. у интернет кафићу. Избегавајте логовање на електронско банкарство на овим локацијама.

Уколико је страница електронског банкарства другачија од оне коју користите или сте приметили нешто необично, прекините конекцију и одмах обавестите банку.

БЕЗБЕДНОСТ КОРИСНИКА ФИНАНСИЈСКИХ УСЛУГА

18. БЕЗБЕДНОСТ КОРИСНИКА ФИНАНСИЈСКИХ УСЛУГА

Финансијске операције и трансакције у данашње време за своје извршавање захтевају интеракцију са мноштвом информационих система, као и трансфер података различитим каналима електронских комуникација. Комплексност која прати извршавање ових операција чини врло изазовним задатак да информације у систему остану безбедне и тачне, а да при томе буду извршене у што краћем временском року.

Финансијска писменост у информатичком добу неизбежно укључује и компјутерску писменост која се у контексту безбедности односи на свест о безбедносним претњама и начину на који се оне могу умањити или отклонити. Пре само двадесетак година овакав текст би тешко нашао место у секцији који се бави финансијским саветима, а разлог томе су многобројне претње које уопште нису ни постојале или су се сматрале безначајним ризиком по банкарског клијента и саме банке.

Начин на који су нове технологије нашле пут до финансијских операција можемо уочити ако сагледамо неке од операција које корисници свакодневно извршавају посредством електронских уређаја: плаћања рачуна, провера стања, конвертовање новца, електронско трговање, међубанкарско пословање и многи други послови. Уређаји који учествују у овим операцијама обухватају рачунаре, паметне телефоне, таблет рачунаре, мрежне рутере, бежичне рутере, разне друге бежичне уређаје и др.

С обзиром на то да се већина информација налази у електронском облику, посебну пажњу морамо обратити на то на који начин те информације чувамо, као и да ли смо свесни чињенице на које све информације треба да обратимо пажњу. Неки од примера информација које покушавамо да уочимо и обезбедимо су ЈМБГ, ПИН, бројеви банкарских рачуна, лозинке, мејл адресе, корисничка имена за приступ електронским системима, налози на Фејсбуку и Скајпу, бројеви телефона, разни други подаци о личности, адреса становања, имена укућана, датуми рођења и др. Са друге стране, неке од претњи са којима се често сусрећемо су крађа идентитета, малициозни софтвер (вируси, црви, тројанци), нежељена електронска пошта (спам), фишинг напади, АПТ напади, неовлашћено надгледање и модификовање електронског саобраћаја, неовлашћени приступи рачунарским системима и др.

Свесне ових проблема, банке у своје системе улажу значајна средства како би их заштитиле и обезбедиле од претњи којима су изложени. Овај процес је непрекидан и захтева константне напоре како би се ниво безбедности држао на што вишем нивоу. Како се са једне стране налазе високософистицирани системи банака, а са друге клијенти са ограниченим средствима и знањем из области безбедности, логично је опредељење малициозних група и појединаца који се у својим нападима усмеравају на далеко слабије мете – клијенте.

Подизањем свести о безбедносним проблемима и информисањем о безбедносним темама можемо превентивно деловати на овај вид проблема и тако покушати да га у што већој мери сузбијемо. Уколико су корисници свесни које податке и на који начин могу да заштите, они ће представљати далеко теже мете за нападаче и самим тим смањити ризик од потенцијалних компромитација.

**ИНСТИТУЦИЈЕ ОД ЗНАЧАЈА
ЗА РАЗВОЈ БАНКАРСКОГ СЕКТОРА
У СРБИЈИ**

19. ИНСТИТУЦИЈЕ ОД ЗНАЧАЈА ЗА РАЗВОЈ БАНКАРСКОГ СЕКТОРА У СРБИЈИ

19.1. Народна банка Србије

Централна банка је самостална и јединствена емисиона установа монетарног система, чије је пословање регулисано посебним законом. Она се зове и народна банка или банка над банкама. Њени основни циљеви су: спровођење монетарне политике, одржавање стабилности валуте и спровођење финансијске дисциплине. Такође, централна банка може спроводити и послове одређене законом.

Народна банка Србије је централна банка у Србији и у свом раду је самостална и независна. Положај, организација, овлашћења и функције Народне банке Србије, као и однос Народне банке Србије према органима Републике Србије и међународним организацијама и институцијама, уређени су Уставом Републике Србије („Службени гласник РС”, бр. 98/2006) и Законом о Народној банци Србије („Службени гласник РС”, бр. 72/2003, 55/2004, 85/2005 – др.закон, 44/2010, 76/2012, 106/2012 и 14/2015). За свој рад је одговорна Народној скупштини Републике Србије.

Основни циљ Народне банке Србије је постизање и очување ценовне стабилности, као и очување и јачање стабилности финансијског система. Она издаје дозволе за рад, одузима дозволе за рад и врши надзор над пословањем финансијских институција које пружају различите врсте услуга корисницима, а то су: банке, даваоци финансијског лизинга, друштва за осигурање, друштва за управљање добровољним пензијским фондовима, пружаоци платних услуга и издаваоци електронског новца. Њене основне функције су:

- утврђује и спроводи монетарну и девизну политику, укључујући и управљање девизним резервама,
- издаје новчанице и ковани новац и управља токовима готовине,
- уређује, контролише и унапређује несметано функционисање платног промета у земљи и са иностранством, у складу са законом,
- издаје и одузима дозволе за рад и врши контролу бонитета и законитости **пословања банака**,
- издаје и одузима дозволе за обављање **делатности осигурања**, врши надзор над обављањем те делатности,
- издаје и одузима дозволе за рад и дозволе за управљање **друштвима за управљање добровољним пензијским фондовима**, врши надзор над овом делатношћу и обавља друге послове, у складу са законом којим се уређују добровољни пензијски фондови,

- издаје и одузима дозволе за обављање **послова финансијског лизинга**, врши надзор над обављањем ових послова,
- издаје и одузима **платним институцијама** дозволе за пружање платних услуга, а **институцијама електронског новца** дозволе за издавање електронског новца, врши надзор над пружањем платних услуга и издавањем електронског новца,
- обавља послове **заштите права и интереса корисника услуга** које пружају банке, даваоци финансијског лизинга, друштва за осигурање, друштва за управљање добровољним пензијским фондовима, пружаоци платних услуга и издаваоци електронског новца, у складу са законом,
- утврђује испуњеност услова за покретање поступака реструктурирања банака, односно чланова банкарске групе и спроводи ове поступке, одлучује о инструментима и мерама које ће се предузети у реструктурирању и обавља друге послове у вези с реструктурирањем банака, у складу са законом којим се уређују банке,
- издаје и одузима **операторима платног система** дозволе за рад овог система, врши надзор над њиховим пословањем и обавља друге послове, у складу са законом којим се уређују платне услуге.

Народна банка Србије има дуг историјски развој. Привилегована Народна банка Краљевине Србије основана је 16. марта 1884. године, као акционарско друштво и са организационом структуром по угледу на Белгијску народну банку, на основу Закона о Народној банци у Србији донетог 1883. године. До почетка Првог светског рата Привилегована народна банка Краљевине Србије радила је као кредитна установа која се бавила и емисијом папирног новца. Након Првог светског рата, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца имала је три новчане јединице – динар, перпер и круну и две емисионе банке – у Србији и Црној Гори. Услед тога, 1920. године долази до трансформације Привилеговане народне банке Краљевине Србије у Народну банку Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, на основу усвојеног Закона о Народној банци Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Након Другог светског рата, долази до нове трансформације у Народну банку Југославије. Од 2003. године, функционише као Народна банка Србије на основу донетог Закона о Народној банци Србије, који је од тада био предмет више измена и допуна. Овим Законом она се дефинише као централна банка Србије, као самостална и независна институција система (од државе и других лица), основана са циљем да ради на очувању финансијске стабилности земље и давању подршке спровођењу економске политике Владе Републике Србије.

Девизне резерве Народне банке Србије чине: иностране хартије од вредности, депозити на рачунима у иностранству, ефективни страни новац, злато и специјална права ву-

чења. Девизне резерве Србије којима управља Народна банка Србије представљају потраживања Народне банке Србије од иностранства која се могу користити за премошћавање неусклађености међународних плаћања.

19.2. Улога Удружења банака Србије у развоју банкарства у Србији

Удружење банака Србије је професионално удружење банака по принципу добровољног чланства. Основано је 4. децембра 1921. године и једно је од најстаријих удружења банака у Европи. Од његовог оснивања до данас све банке које послују у Србији чланице су Удружења банака Србије. Удружење банака стреми изградњи позиције и јачању репутације банкарског сектора у земљи и иностранству. Такво опредељење значи активан и креативан приступ свим пословима у Удружењу како би се што боље употребили квалитетни стручни ресурси којима ова институција располаже. Удружење данас има више стубова активности:

- монетарно-кредитна политика и банкарски надзор,
- финансијска тржишта,
- економски односи са иностранством,
- функција контроле усклађености пословања банака (compliance) функција),
- послови са становништвом,
- правни послови,
- рачуноводство и финансијско извештавање,
- порески систем,
- информационе технологије и стандардизација,
- платни промет,
- дигитално банкарство,
- едукација и људски ресурси,
- маркетинг, издаваштво и информисање,
- безбедност банкарских клијената.

У оквиру Удружења образовани су и посебни организациони делови:

- Центар за банкарску обуку
- Кредитни биро
- Међубанкарски клиринг
- Директно задужење рачуна.

Динамичан узлазни тренд промена у банкарском сектору Србије определио је и приоритете у пословној оријентацији Удружења банака као једини начин да оно остане достојан пословни партнер банкама. Значајне области за пословање домаће банкарске индустрије

Удружење је покрило сетом квалитетних услуга које су у последњих неколико година значајно олакшале рад банака и поспешиле њихов развој.

УБС је члан Европске банкарске федерације (ЕБФ), Европске асоцијације за обуку у банкарским и финансијским услугама (ЕВТН), Удружења банака централне и источне Европе (ВАСЕЕ), Међународног координационог савета удружења банака источне и централне Европе (IBC), Интербалканског форума удружења банака (IFBA), Комисије за банкарску технологију и праксу Међународне привредне коморе (ICC). Интензивно сарађује са бројним страним институцијама, удружењима банака, банкама и Међународном трговинском комором.

Ангажовањем представника банака и Удружења, активно је 14 стручних одбора за: управљање ризицима и капиталом банака; послове са иностранством, послове са становништвом, развој финансијских тржишта; правна питања; рачуноводство; порески систем; комплајанс; дигитално банкарство; информационе технологије; платни промет; едукацију и људске ресурсе; маркетинг и информисање; безбедност.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37.032:336(035)
316.74:33(035)

ОСНОВЕ финансијске писмености запослених у
образовно-васпитним
установама / Слађана Средојевић ... [др.]. - Београд :
Министарство
просвете, науке и технолошког развоја Републике
Србије : Завод за
унапређивање образовања и васпитања, 2018
(Београд : Скрипта
интернационал). - 79 стр. : илустр. ; 27 см. - (Пилот-
пројекат
"Укључивање финансијског описмењавања у систем
образовања и васпитања
Републике Србије" (ФинПис) / аутор и координатор
пилот-пројекта Гордана
Степић ; супервизор пилот-пројекта Весна
Недељковић)

Dostupno i na: <http://finpis.mi.sanu.ac.rs/>
Dostupno i na: <https://efinpis.rs/>. - Тираж 25.

ISBN 978-86-87137-68-4 (ЗУОВ)

1. Средојевић, Слађана, 1974- [аутор]

COBISS.SR-ID 264483084

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ,
НАУКЕ И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА

VISA

ЗАВОД ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ
ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА